

Tühine ja vaieldav abielu

1. 1.

Prof. E. Jämsäle
hoidajaks
15.VI.42

Meerimäe

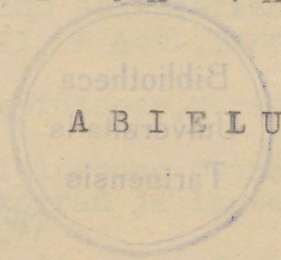
Diplomitõis
392173

J a a n W a i n

Mtr.nr.14041

E. V.
TARTU ÜLIKOOLA
ÕIGUSTEADUSKONN
15. juuni 42
№ 244
TARTU

T Ü H I N E J A V A I E L D A V

Swetan diplomiföona
16.6.42

juunior

A. A.

8005.

Tartu 1942

Lõpetanud 3. juulil 1942. a.
õigusteaduskonna.

Osundatud teoseid ja kasutatud sümboleid.

Bukovski, V, Svod graždanskih uzakonenii gubernii pribaltiiskih, tom I, Riga 1914.

Crohne, W, Wichtigkeit und Anfechtbarkeit einer Ehe (nach dem Bürgerlichen Gesetzbuche), Berlin 1907.

Dernburg, H, Das bürgerliche Recht des Deutschen Reichs und preussens, Halle a.S. 1908.

Ein, E, Tühise abielu efekte, i. "Õigus", Tartu 1934.

Gmür, M, Kommentar zum Schweizerischen zivilgesetzbuch, Band II, I Abt., Bern 1918.

Kliiman, A-T, Haldusprotsess, Tartu 1938.

Ronay, F, Ungari abieluseose õigus, abikaasade isiklikud vahekorrad ja lasteõigus, i. "Õigus", Tartu 1938.

Steiner, G, Wichtigkeit und Anfechtbarkeit einer Ehe nach dem Schweizerischen zivilgesetzbuche, St. Gallen 1913.

AS - Abieluseadus.

BES - Balti Eraseadus.

BGB - Bürgerliches Gesetzbuch (Saksa).

RT - Riigi Teataja.

Soome AS - Soome Abieluseadus, Helsingi 1929.

TKS - Tsiviilkohtupidamise seadustik.

TsS eelnõu - Tsiviilseadustiku eelnõu, 1939. a. red.

ZGB - Zivilgesetzbuch (Helveetsia)

S i s u k o r d.

SISSEJUHATUS.....	lk.	5
I ABIELU ÜLDJOONTES.....	"	7
1. Abielu mõiste.....	"	9
2. Sõlmimise/vorm.....	"	11
3. Mitteabielu.....	"	13
4. Abielutakistused.....	"	15
II TŪHISE ABIELU PÕHJUSED.....	"	17
1. Vanus.....	"	17
2. Sugulus ja hõimlus.....	"	19
3. Haigus ja otsusevõimetus.....	"	21
4. Endine abielu.....	"	23
5. Vormivead.....	"	24
III VAIELDAVA ABIELU PÕHJUSED.....	"	25
1. Otsusevõimetus.....	"	26
2. Haigus.....	"	27
3. Eksitus.....	"	27
4. Pettus.....	"	29
5. Sundus.....	"	30
IV TŪHISE JA VAIELDAVA ABIELU LÕPPEMINE....	"	31
1. Muutumine kehtivaks abieluks.....	"	31
2. Maksvusetuks tunnistamine.....	"	33
3. Lõppemise tagajärjed.....	"	35

SISSEJUHATUS

Ajalugu tunneb mitmesuguseid abieluvorme, nagu polügaamiat, poliandriat, poliügüüniat ja monogaamiat. Praegusaja kultuurriigid tunnevad ainult viimast s.o. monogaamiat, kus abielu koosneb ühest mehest ja ühest naisest. Teistsugused abieluvormid on keelatud ja sagedasti kriminaalseadustega karistatavad. Ka abielusõlmimise vormid on olnud aegade jooksul erinevad ¹⁾. Vanas Roomas esines abiellumine naise ostu-müügi teel, kus naine esines kaubana. Vana germaani õigus tundis naise röövimist. Uusaja kultuurriiges enam niisuguseid vorme ei esine ja moodsad seadusandlused püüavad mehe ja naise õigusi koordineerida ning abiellumisvormidest tuntakse abiellujate vabal tahtel rajanevat kiriklikku või kodanlikku abielu ²⁾.

1) G. Steiner, Nichtigkeit und Anfechtbarkeit einer Ehe nach dem Schweizerischen Zivilgesetzbuche, St. Gallen 1913, lk. 1. j..

2) infra, lk. 10. j.

Abielu reguleerivate teguritena esinevad eetilised, esteetilised, usulised ja juriidilised normid ³⁾. Kultuuri tõusuga on juriidiliste normide osatähtsus suurenenud ja paljudes õiguskordades on abielu tähtsamaid juriidilisi instituute ning käsitlemist leidnud tsiviilkodeksites (ZGB; BGB; TSS.eelnõu) või eriseadustes (meil Abieluseadus). Abielu kohta käivad normid korraldavad abielupoolte isiklikke ja varanduslikke vahetõid ning abielusõlmimist ja lõppemist. Varavahetõidadesse puutuvad normid on enamasti dispositiivse iseloomuga ja seaduses ettenähtud ulatuses võivad abielupooled oma varanduslikke vahetõid suvaliselt korraldada. Teised, eriti abielusõlmimist käsitlevad normid on aga rohkem avalikõiguslikku laadi, mis järeldub juba sellest, et nende vastu eksides ametivõimud mõningatel juhtudel ex officio tege-

3) vrd. M. Gmür, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, I Abteilung, II Aufgabe, Bern 1923, lk.3.

4)
vusse astuvad .

Abielu sättivad normid üheltpoolt määritlevad abielu positiivselt, s.o. missugune ta peab olema ja teiselt poolt negatiivselt, s.o. missugust ei saa lugeda õiguspäraseks abieluks. Käesolevaga vaatleme viimaseid norme. Kuid aine terviklikkuse huvides peame ka abielu üldpilti tundma.

I. ABIELU ÜLDJOONTES.

Meil abielu korraldavad normid esinevad enamasti Abieluseaduses ⁵⁾, mis võeti vastu Riigikogu poolt 27. okt. 1922.a. ja hakkas kehtima 1. mail 1923.a.

AS tunneb termineid: "abielu", "tühine abielu" ja "vaideldav abielu". Viimased kaks on liigimõisted ja et nad sagedasti ühesuguseid efekte annavad, oleks nende jaoks tarvis soomõistet. AS-es esineb nende

4) AS § 13.

5) RT 1922, 88, I.

jaoks ühine pealkiri - "Abielu maksvusetus", millest saaks tuletada "maksvusetu abielu". See termin pole just sobiv, kuna tühine ja vaieldav abielu enne kohtu poolt maksvusetuks tunnistamist omavad küllaltki kehtiva abielu efekte. Võiks võtta abiks BES, kus esineb "seadusevastane abielu".⁶⁾ Kuid ka see termin pole kohane, sest abielu kui juuriidilist instituuti ei reguleeri mitte ainult seadus, vaid seda võib samuti teha põhiseadus, dekreet ja määrus. Sobivam oleks tarvitada siis juba "õigusvastane abielu"⁷⁾ või "vigane abielu - matrimonium vitiosum".⁸⁾

6) E. Ein, Tühise abielu efekte, i., "Õigus" Tartu 1934., lk. 103.; "Tühistatav abielu on aga BES terminoloogia järgi seadusvastane abielu".

7) Vrd. A-T. Kliiman, Haldusprotsess, Tartu 1938, lk. 207. j.

8) M. Gmür, op. cit., lk. 119: "Eine ungültige Ehe ... ist eine mangelhafte Ehe... Sie ist entweder nichtig oder anfechtbar; der Unterschied liegt darin, dass bei der nichtigen Ehe öffentliche Interessen direkt verletzt sind, bei der anfechtbaren Ehe nur private Interessen,..."

Nii-siis saame järgmised mõisted: 1) abielu 2) õigusvastane ehk vigane abielu, mis jaguneb omakorda a) tühine - ja b) vaieldav abielu. Kuid tuntakse veel abielu, mida saksa ja sveitsi doktriinid nimetavad "Nichtehe"⁹⁾. Meil selle jaoks puudub üldtunnustatud eestikeelne termin. Lubatagu sellepärast tarvitada tõlget "mitteabielu".

Järelikult saaksime: 1) abielu, 2) õigusvastane ehk vigane abielu ja 3) mitteabielu. Lühidalt olgu siin mainitud, et neil on ühine fundamentum divisionis ja nimelt õigus. Esimene on kõigiti õiguspärane, teine õigusvastane, s. o. ta on tekkinud hoolimata abielutakistuste olemasolule - ja kolmandat õigus üldse ei normi.

1. A b i e l u m õ i s t e .

Abielu koosneb a) loomupärastest ehk loo-

9) H. Dernburg, Das bürgerliche Recht des Deutschen Reichs und Preussens, Vierter Band, Halle a.S., 1908, lk. 62.j. - M. Gmür, op. cit., lk. 118.

looduslikkudest; b) kõlbelistest; c) religioos-
seist- ja d) juriidilistest momentidest. Et abi-
elu on küllaltki komplitseeritud nähtus, ei ole
seadusandlused suutnud purgivat definitsiooni

10) anda . Meie TSS. eelnõul on see enamvähem kor-
da läinud ja ta lausub § 302.-es järgmist: "Abi-
ellumisega ühendatakse mees ja naine abielulisse
koosellu vastastikuseks toetamiseks ja laste saa-
miseks ning kasvatamiseks. Nad võlgnevad teinetei-
sele truudust ning ühisele hüvele üksmeelset

11) kaastegevust" . Sama § mainib edasi, et vastupi-
dised kokkulepped ja tingimused on tühised. Võiks
veel juurde lisada, mis selgub järgnevast käsit-
lusest, et abielu kui juriidilisi institute ba-
seerub bilateraalsele lepingule, mis sõlmitud
mehe ja naise vabal tahtel õiguskorras ettenäh-
tud normide alusel ning kindlas vormis.

10) Vt. M. Gaur, op.cit., lk.8. III p.3.

11) Ka BES art.7. määritleb abielu, kuid puu-
dulikumalt. Ära on jäänud abielu sihist olulisem
moment - "...laste saamiseks ja kasvatamiseks."

2. Sõlmimisvorm.

Tuntakse kiriklikku - ja kodanlikku abielu. Esimene sõlmitakse vaimulikkude ja teine kodanlikkude võimude kaasabil.

Aegadel, mil vaimulikud omasid suurt tähtsust ja abielu peeti sakramendiks, kehtis kiriklik abielu. Nüüd eelistatakse kodanlikku abielu ja paljudes riikides kehtib ta eëli obligatoorselt, nagu meil, Saksas, Prantsusmaal ja mujal.

Meil on abiellumisvorm läbi teinud kolm staadiumi. Kuni iseseisvuseni kehtis obligatoorselt kiriklik abielu. Sellest alates kuni Perekonnaseisu seaduse jõustumiseni¹²⁾ olid mõlemad vormid fakultatiivsed. Nüüd kehtib obligatoorselt kodanlik abielu. Ka kiriklik laulatus on lubatud, kuid ta ei oma mingisugust juriidilist

12) Vt. RT, 1925, 191/192, 110. Perekonnaseisu seadus võeti Riigikogu poolt vastu 12.nov. 1925.a. ja pandi maksma 1. juulil 1926.a. Täiendavad määrused vt. RT, 1926, 48, II: 1923, 27, 165.

tähtsust, kuna seda võib ette võtta ainult pärast ilmalikku abielusõlmimist.¹³⁾

Abielusõlmimist korraldavad normid esinevad perekonnaseisu seaduses ja selle täienduseks antud määrustes¹⁴⁾. Abiellumise sooviavaldused tulevad esitada suuliselt või kirjalikult perekonnaseisuanetnikule. Soovist abielluda kuulutatakse seinakuulutuses registreerimise kohas ja kui asjaosalised elavad mujal, siis ka nende elukohtades. Kuulutamine võib ära jääda abiellumise ja raske elukardetava haiguse, kiire ärasõidu jne. tõttu. Kuulutamine on tarvilik selleks, et kolmandad isikud võiksid 14 p. jooksul esineda abiellumist takistavate vaietetega¹⁵⁾. Abielu registreeritakse kahe tunnistaja juuresolekul, kes tõendavad abielutakistuste mitteolemasolu. Abielu loetakse sõlmituks kui abielu registree-

13) RT, 1931, 27, 165, § 42 Märkus.

14) supra, nota 12.

15) Vt. As. §§ 2 -9.

rimise aktile on alla kirjutanud abiellujad, tun-
nistajad ja perekonnaseisu ametnik ¹⁶⁾.

Nii on sõlmitava abielu õiguspärasust kutsu-
tud kontrollima: a) perekonnaseisu ametnik, b) kol-
mandad isikud (seinakuulutuse kaudu) ja c) kaks
tunnistajat.

3. M i t t e a b i e l u.

Õigusvastasest abielust saab juttu olla ainult
siis, kui abielu on sõlmitud. Meil, nagu mainisime,
loetakse abielu sõlmituks, kui registreerimise ak-
tile on alla kirjutatud. Niikaua, kui seda pole
sündinud, tuleb igasugusele kooselule vaadata kui
mitteabielule - matrimonium non existens ¹⁷⁾. Ei
ole tegemist ka siis abieluga, kui abiellub kaks
mittevastast sugupoolt. ¹⁸⁾

16) RT, 1931, 27, 165, § 42.

17) supra, nota 9.

18) M. Gmir, op.cit., lk.118.: "Nicht kommt
die Ungültigkeit in Betracht, wo eine Nichtehe vor-
liegt, so bei einer sog. Gewissensehen, wo trotz des
Ehewillens eine amtliche Trauung nie stattgefunden

Mitteabielu ei oma mingisuguseid abielust tulenevaid tagajärgi. "Abikaasad" võivad igal ajal omavoliliselt lahkuda kooselust. Abielu lahutamise ja tühistamise kaebused on otstarbetud ja kohus ei saagi neid vastu võtta. Kõige rohkem võib, kui kaebajal on õiguslikke huve, lasta kohut deklareerida abielu mitteolemasolu. Mingisugused abieluvaravahekorrad pole pooltele siduvad. "Abikaasad" võivad igal ajal uuesti abielluda kartmata karistust bigaamia pärast. Lapsed loetakse vallaslasteks. Mitteabielu ei muutu kunagi, nagu sagedasti vigane abielu, kehtivaks abieluks. "Abikaasad" saavad abielupoolteks ainult "uue" abielusõlmimisega.

hat, oder bei einer Trauung von zwei Personen von nicht verschiedenem Geschlecht (z.B. zwei Männer, oder Mann und Zwitter), ...weiter da, wo ohne Trauung zwei Personen verschiedenen Geschlechts als verheiratet eingetragen worden sind."

4. Abielutakistused.

Abielutakistusteks peetakse neid õiguses ettenähtud asjaolusid, mis keelavad abiellumise.

Neid võiksime jagada:

19)
a) impedimenta impeditia - need takistused keelavad küll abiellumise, kui aga abielu sõlmimine siiski aset on leidnud, jääb see abielu kehtima. Perekonnaseisu ametnik peab neid takistusi tähele panema ega tohi nende olemasolul abielu sõlmida.

20)
b) impedimenta dirimentia publica - nende takistuste esinemisel on abielu tühine. Koh-

19) W. Crohne, Nichtigkeit und Anfechtbarkeit einer Ehe, (nach dem Bürgerlichen Gesetzbuche), Berlin 1907, lk. 16: "Einzelne Erfordernisse sind nur Sollvorschriften, d.h. der Standesbeamte darf nur beim Vorliegen derselben die Eheschliessung vornehmen; fehlen sie aber und die Eheschliessung kommt trotzdem durch den Standesbeamten zustande, so hat ihr fehlen keinen Einfluss auf die Gültigkeit der Ehe, sie sind nur "aufschiebende" Ehehindernisse (impedimenta impeditia).

20) ibid., loc. cit.: "Trennende" Ehehindernisse sind im Gegensatz dazu solche, deren Vor-

tulikku abielu tühiseks deklareerimist võivad nõuda abikaasad, kolmandad asjasthuvitatud isikud ja prokurör. Järelikult on need abielutakistused avalikõiguslikku laadi ja meie võiksime neid nimetada ka avalikõiguslikkudeks takistusteks.

c) impedimenta dirimentia privata ²¹⁾ - muudavad abielu vaieldavaks. Abielu maksvusetuks tunnistamist võivad nõuda ainult abikaasad. Eraõigusliku iseloomu poolest võiksime neid nimetada ka eraõiguslikkudeks takistusteks.

Teiseks võiks abielutakistusi jagada: a) absoluutsed ja b) relatiivsed. Esimesed keelavad abielu üldse (haigus, vanus) ja teised keelavad abielluda teatud isikuga (sugulus, hõimlus).

handensein entweder Nichtigkeit oder Anfechtbarkeit der Ehe herbeiführt, und zwar heissen die, welche Nichtigkeit zur Folge haben; trennende "öffentliche" (imp. dirimentia publica),..."

21) ibid., loc. cit.: "Dagegen heissen die Ehehindernisse, welche nur Anfechtbarkeit herbeiführen, trennende "private" (imp. dirim. privata), denn der Mangel kann hier nur von dem anfechtungsberechtigten Ehegatten geltend gemacht werden,..."

II TŪHISE ABIELU PÕHJUSED

Tühine abielu on vigase ehk õigusvastase abi-
elu alaliik. Järelikult - ta on õiguses ettenäh-
tud korras sõlmitud abielu. vastandina vaieldava-
le abielule, ta ei muutu (väljaarvatud vähesed
erandid) aja kulgedes eo ipso kehtivaks abieluks.
Tühist abielu põhjustavad abielutakistused on ava-
likõiguslikku laadi - imp.dirim. publica - milli-
seid asume alljärgnevalt käsitlema.

1. Vanus.

Abielluda võivad meesterahvad, kes kaheksa-
teistkümmend ja naisterahvad, ^{kes}kuusteistkümmend
aastat vanaks on saanud ²²⁾. Eestkoste all olevad
alaealised (18.- 20.a. resp. 16.- 20.a.) võivad
abielluda vanemate või eestkostjate nõusolekul ²³⁾.
Tarvilik on mõlema vanema nõusolek. Kui üks vane-
maist on teadmata äraolekul, ilma vanema õiguste-

22) AS § 2.

23) AS §§ 8,8.

ta või üldse otsusevõimetu, siis on küllalda-
ne ühe vanema nõusolek. Nõusoleku andmisest või-
vad vanemad keelduda ainult mõjuvail põhjusil,
vastasel korral alaealise sellekohalisel soovil
annab loa kohus. Mõjuvaid põhjusi, millal vanemad
võivad loaandmisest keelduda, seadus ei maini.
Küll teeb ta seda eestkostjate kohta. Ja arvata
võib, et vanemad vähemalt samadel põhjustel loa-
andmisest keelduda võivad.

Alaealise abiellumine ilma vanemate või
eestkostjate loata ei muuda abielu tühiseks ega
vaieldavaks s.t. siin on tegemist imp. impedi-
entia'ga.

TSS. eelnõu on vanemate ja eestkostjate
loaandmise tähtsust suurendanud ja tarviliku
loa mitteolemasolu korral on abielu vaieldav .
25)

As näeb ette kaks juhtu, millal langeb ära
vanadusest tingitud imp. dirim. publica - s.o.

24) AS § 9.

25) TSS eelnõu § 278.

abielu ei saa tühistada: a) kui naine on jäänud sellest abielust rasedaks ja b) kui mõlemad abikaasad enne kohtulikku abielutühistamist on jõudnud abielulisse täisikka²⁶⁾ .

Vanaduse suhtes meil dispensatsiooni võimalusi ei ole. Küll on seda aga teistes maades ja näit. Ungaris on juba 12-ne aastastel võimalik kohtuministri dispensiga abielluda²⁷⁾ .

2. Sugulus ja hõimlus.

AS § 3: "Abielu on keelatud: alanevate ja ülenevate sugulaste vahel, täis- ja poolvendade ning -õdede vahel, onu ja tema venna- või õetütre vahel, tädid ja tema venna- või õepoja vahel - vaatamata selle peale, kas see sugulus on tekkinud abielust või väljaspool abielu: samuti ka võõrasisa ja -tütred ning võõrasema ja -poja vahel"

26) AS § 12. p.1.

27) Vt. F. Ronay, Ungari abieluseose õigus, abikaasade isiklikud varavahekorrad ja lasteõigus, i. "Õigus" 1938, lk. 291.

Järelikult esineb imp.dirim publica: a) otsejoones sugulaste vahel astmele vaatamata, b) küljjoones kuni kolmanda astmeni s.o. onuni resp. tädini ja b) esimese astme hõimlaste vahel.

Kuna adoptio naturam imitatur, siis märgime siinkohal, et AS § 6. keelab abiellumise adoptiivvanemate ja -laste vahel niikaua, kuni kestab adoptioon. See abielutakistus on imp. impedientia, s.t. adoptiivsugulaste vaheline abielu ei ole tühistatav, küll aga perekonnaseisuametnik ei tohi niisugust registreerida.

Vaadeldes meil sugulusest ja hõimlusest tulenevat avalikõiguslikku abielutakistust, ilmneb ta kitsapiirilisus võrreldes teiste abieluseadustega. Soomes on keelatud abielluda eelmise (resp. eelmiste) abikaasa otsejoones sugulasega . Sama on maksev ka Ungaris, kuid dispensatsiooni võimalusega .²⁸⁾ Ja eriti laiaulatuslik oli imp.dirim.²⁹⁾

28) Vt. Soome Abieluseadus § 10.

29) Vt. F. Ronay, op.cit., lk. 292.

publica Vanas Roomas cognatio ja affinitas'e puhul .
30)

3. Haigus ja otsusevõimetus.

Kolmandaks avalikõiguslikuks abielutakistuseks on haigus ja otsusevõimetus. AS § 12 p.3. lausub selle kohta järgmist; "Abielu loetakse maksusetuks, kui mõlemad abikaasad ehk üks neist oli abielu sõlmimise ajal parandamata vaimuhaige, langetõbine raskel kujul või kui abiellu astuja mõne muu kestva põhjuse tõttu oma teo iseloomust ja tähendusest ei suutnud aru saada ehk oma tegevust juhtida, või oli pidalitõbine (§ 4);"

Selge on, et seaduseandja loeb imp.dirim.publi-
blica'ks: a) otsusevõimetust, mis on tingitud
31)
kestvast põhjusest ja b) pidalitõbe.

problemaatiline on siin küsimus vaimuhaige-

30) Vt. W. Crohne, op. cit., lk. 44.

31) Kui abielluja ajutise põhjuse tõttu on otsusevõimetu, siis on tegemist imp.dirim.priva-
ta'ga. Vt. infra lk. 26.

te ja langetõbiste kohta. Punkt 3.-st on raske välja lugeda, kas sealnimetatud raskusefaasis vaimuhaigus ja langetõbi on iseenesest imp.dirim. publica või ainult siis, kui nad põhjustavad kest-
32) vat otsustusvõimetust . On aga päris selge, et nimetatud haigused on igal juhul imp.impedimenta
33) .

TSS.eelnõu expressis verbis nimetab langetõbise abielu tühiseks, vaimuhaiguse juhu aga jätab märkimata .
34)

Meie AS alusel võiks arvata, et vaimuhaiged ja langetõbised, kui nad on otsusevõimelistena sõlminud abielu, siis nende haiguste olemasolu ei

32) Eks ole ju AS § 12.p.3.-as öeldud: abielu loetakse maksvusetuks, kui abielluja oli "parandamata vaimuhaige, langetõbine raskel kujul või ... mõne m u u kestva põhjuse tõttu" ei olnud otsusevõimeline. - kui sõna "muu" oleks jäänud kirjutamata, siis arsti poolt konstateeritud parandamata vaimuhaiguse ja raskekujulise langetõve juht kui niisugune oleks olnud alati imp.dirim.pub. - Nüüd aga sõna "muu" eeldab teiste põhjuste olemasolu - arvata võib, et vaimuhaigust ja langetõbe.

33) AS § 4

34) TSS eelnõu § 251.

müda abielu tühiseks ega vaieldavaks.

4. Endine abielu.

Abieluseaduse neljandaks ja ühtlasi ka viimaseks avalikõiguslikuks abielutakistuseks on bigaamia juht. - Keegi ei tohi abielluda enne, kuni tema senine abielu pole lõppenud ³⁵⁾.

Abielu lõpeb ühe abikaasa surmaga või ta kohtulikult surnuks tunnistamisega ja teiseks kohtuliku abielulahutamisega või tühistamisega. Nii on tegemist bigaamiaga, kui eelmine abielu oli tühine või vaieldav kuid kohtulikult maksvusetuks deklareerimata. Teisiti on lugu mitteabieluga - matrimonium non existensiga, ta ei oma mingisuguseid kehtiva abielu juriidilisi efekte. Järelikult ei saa ta tekitada ka bigaamiat.

Kui abielu lõppenud, võib mees viivitamata astuda uude abiellu. See pole aga lubatud naisele ³⁶⁾. Naine ei või kümne kuu jooksul pärast abielu lõppu uuesti abielluda. Selles on erandid ja

35) AS § 12 p. 4.

36) AS § 7.

lesk või lahutatud naine võib abielluda enne kümne kuu möödumist: a) kui ta pärast abielu lõppu on sünnitanud, b) kui arst tõendab pärast nelja kuu möödumist, et ta pole rase ja c) kui abielulub endise mehega. See naise n.n. ooteaeg pole avalikõiguslik abielutakistus vaid imp. imped.

5. Vormivead.

Abielusõlmimisel registreerimise-asutuse poolt tehtud vormivead ei ole abielu maksvusetuks
37) tunnistamise põhjuseks. Ergo: vormivigade olemasolul on abielu kas kehtiv abielu või mitteabielu - matrimonium non existens, aga mitte kunagi vigane abielu - matrimonium vitiosum. Abieluseaduse täienduseks antud määrused expressis verbis loevad abielu sõlmituks registreerimise-aktile
38) allakirjutamisega. Järelikult: kui abieluakt, mis iseenesest on vaid bilateraalne leping, on kõigiti õiguspärane, siis on abielu kehtiv vaatamata

37) AS § 20.

38) RT 1931, 27, 165, § 42.

igasugustele abielusõlmimisel esinevatele vormivigadele.

TSS eelnõus on vormivead tühise abielu põhjusi .
39)

III VAIELDAVA ABIELU PÕHJUSED

Vaieldav abielu on vigase ehk õigusvastase abielu alaliik. Nii saab vaieldav abielu ainult siis kõne alla tulla, kui abielusõlmimine on aset leidnud. Vastandina tühisele abielule on vaieldaval abielul omadus muutuda aja kulgedes eo ipso kehtivaks abieluks. Ta maksvusetuks tunnistamist saavad nõuda ainult abikaasad, mitte aga prokurör ja kolmandad asjast huvitatud isikud, nagu tühise abielu korral. Abielutakistused, mis tekitavad vaieldavat abielu, on eraõiguslikku laadi - imp. dirim. privata, mis leiavad käsitlemist alljärgnevalt.

39) TSS eelnõu § 269.

1. Otsusevõimetus.

Abikaasa võib abielu maksvusetuks tunnistamist taotleda, kui tema abielu sõlmimise ajal mõne ajutise põhjuse tõttu ei olnud otsustusvõimeline ⁴⁰⁾.

Märgime siinkohal ära, et AS jagab otsustusvõimetus kahte liiki: a) kestva põhjusest - ja b) ajutisest põhjusest tekkinud otsusevõimetus. Praktikas pole see vahetegu sugugi nii kerge. Arvata võib, et niikaua, kui abielusõlmija pärast abiellumist on otsustusvõimetu, esineb imp.dirim publica. Sellest ajast päale, kui abielusõlmija on otsusevõime tagasi saanud, võib ta ise abielu maksvusetuks tunnistamist taotleda või mitte. Me võime rääkida siis ainult eraõiguslikust abielutakistusest - imp.dirim priv. - Ergo: abielu mis alul paistis olema tühine, muutub abielusõlmija otsusevõime tagasi-

40) AS § 14 p.1.

saamisega vaieldavaks ja viimane aja kulgedes keh-
tivaks abieluks

2. Haigus.

Haigustest muudab abielu vaieldavaks sugu-
41)
haigus nakkuse ajajärgus .

TSS eelnõu seda juhtu ei käsitle vaieldavu-
se põhjusena. Peab aga arvama, et kui teine abielu-
sõlmija ei teadnud selle haiguse olemasolust,
siis võib seda juhtu kvalifitseerida pettuseks ja
abielu on sellega samuti TSS eelnõu kohaselt vai-
eldav.

3. Eksitus.

As näeb ette kolm eksituse põhijuhtu, mis
42)
muudavad abielu vaieldavaks :

a) Eksitus õigustoimingus - error in nego-
tii. Siin puudub abielusõlmimise tahe. Ei ole tõe-
näoline, et niisugune juht meil sagedasti esineks.

41) AS § 14 p.2.

42) AS § 14 p.3.

Abielusõlmimise menetlus, nagu eelpool selgus, on küllaltki mitmefaasiline - koosnedes nii suulistest kui ka kirjalikkudest momentidest. Esineda võiks see eksitus ainult siis, kui tegemist pettusega ja keelt mittevaldava või puudulikult arenenud isikuga.

b) Eksitus isikus - error in persona. Siin on olemas küll abiellumise tahe, kuid eksituses olles on abielluja sõlminud abielu mittesoovitud isikuga. Kas on error in persona, kui üks abiellujatest esines vale nime all ja teine ei teadnud seda? vastata tuleb eitavalt. Tähtis on, et isik füüsiliselt oleks sama, kellega sooviti abielluda.

c) Eksitus omadustes - error in qualitate.

AS § 14 p.4 alusel abikaasa võib abielu maksvusetust taotleda, "kui teda tõukas abielluastuma eksituses olemine teise abikaasa niisuguste omaduste suhtes, mille puudumisel ei saa oletada, et ta selle abikaasaga võiks abielulist

ühiselu elada.* - Eksituses olemine on siin väga piiritlemata. Kohtul jääb suur otsustamise vabadus, missuguste "omaduste puudumist" ta peab oluliseks. Et "abielulise ühiselu" tähtsamaid eesmärke on laste saamine ja kasvatamine, siis tegurid, mis seda takistavad, nagu impotentsus ja steriilsus on kindlasti olulised. Haigusjuhud ei tohiks selle punkti alla mahtuda, kuna nad on enumeeritud teisel ja muudavad abielu tühiseks või vaieldavaks vaatamata eksituse olemasolule.

4. Pettus.

Abikaasa võib abielu maksvusetust taotleda, "kui abikaas teda abiellu astumisel on avatlenud vale teadetega või tõe varjamisega selle kohta, kes ta on; või olude kohta endisest elust, mis nõudjat poolt oleksid tagasi hoidnud abiellu astunast." - Nagu ilmneb, on oluline, et petjaks oleks teine abikaasa. Kolmandate isikute pettus

43) AS § 14 p.5.

ei tule arvesse.

TSS eelnõu järele on pettus ka siis oluline, kui petjaks oli kolmas isik ja petetu abikaasa oli pettuses teadlik⁴⁴⁾. Pettus abikaasade varandusliku seisukorra suhtes ei avalda mingisugust mõju abielu õiguspärasusele⁴⁵⁾.

5. Sundus.

Kõik õigustoimingud, mis korda saadetud vis absoluta või vis compulsiva'ga, on vaieldavad. Sama tuleb öelda ka abielusõlmimise kohta⁴⁶⁾. Ei ole tähtis sunduse autor, nagu seda oli pettuse juures.

44) TSS eelnõu § 280.

45) AS sätted pettust abikaasade varanduse suhtes ei käsitle. Tuleb järeldada, et see pole viigase abielu põhjusi.

Küll teeb seda TSS eelnõu § 280 II lõige: "pettus varalise seisukorra suhtes ei anna põhjust vaidluseks abielu vastu."

46) AS § 14 p. 6.

IV TÜHISE JA VAIELDAVA ABIELU LÖPPEMINE .

Vigane ehk õigusvastane abielu lõpeb: a) muutumisega kehtivaks abieluks ja b) kohtulikult maksvusetuks tunnistamisega. Ka kehtiva abielu lõppemise viisid, nagu abielu lahutamine ja abi-kaasa surm või surnuks tunnistamine tuleksid siin kõne alla. Tuleb aga märkida, et nad iseenesest ei lõpeta vigasest abielust tekkinud õigussuhteid. Seaduses ettenähtud ulatuses võib abielu maksvusetuks tunnistamist taotleda hoolimata sellest, et see on lõppenud surmaga või abielulahutamise-
47)
ga .

1. Muutumine kehtivaks abieluks.

Tühine abielu võib muutuda kehtivaks abieluks ainult vanadusest tekkinud abielutakistu-

47) AS § 13 II lõige (tühise abielu kohta käiv säte): "Abielu lõppemise korral, olgu surma tõttu või mõne muul teel, võib abielu tühistamise asju kohtus algatada või edasi ajada ainult asjast huvitatud eraisiku palvel." ja vt. AS § 16.

se korral. Kui alaealised on abiellunud ja naine on jäänud rasedaks või mõlemad abielupooled on saanud abieluealisteks, s.o. 16. resp. 18.a., siis abielu loetakse maksvaks algusest pääle. See on ainuke juhus, kus tühine abielu muutub kehtivaks. Kehtivaks muutub ta eo ipso. Teiste imp.dirim.publica'te, nagu suguluse, bigaamia jne. puhul ei muutu tühine abielu kunagi kehtivaks abieluks, olgu siis, kui õiguskord näeb ette dispensatsioonivõimalusi.

Vaieldav abielu, kui selle maksvusetuks tunnistamist pole taotlema hakatud õigel ajal, muutub alati kehtivaks abieluks eo ipso alates abielu sõlmimise momendist. Maksvusetuks tunnistamise nõudmist saab abikaasa alustada kuu kuu jooksul arvates nõudmise põhjuse teadasaamisest või ähvardava hädaohu lõppemisest. Igal juhul aga pärast viie aasta möödumist, alates vaieldava abielu sõlmimisest, ei ole võimalik enam ta maksvusetuks tunnistamist taotleda .

2. Maksvusetuks tunnistamine.

Sagedasem nähe on, et vigane abielu lõpeb kohtu deklaratsiooniga. Tuleb teravalt eraldada abielu maksvusetuks tunnistamist abielulahutamisest;

a) Maksvusetuks tunnistamise põhjused on olemas juba abielu sõlmimise momendil, nagu mittekülaldane vanus, endine abielu, otsusevõimetus, pettus, sundus, eksitus jne. - Abielu lahutuse põhjused tekivad aga hiljem, nagu abielurikkumine, kuritahtlik mahajätmine, liigjoomisele andumine, julm ümberkäimine jne.

b) Maksvusetuks tunnistamist võivad seaduses ettenähtud ulatuses algatada abikaasad, prokurör, pärijad, vanemad ja teised asjast huvitatud isikud. - Abielu lahutamine võib aga algatust saada ainult abikaasade poolt.

c) Maksvusetuks tunnistamise korral loetakse abielu tühiseks algusest pääle - ex tunc. - Lahutuse puhul lõpeb abielu aga vastava kohtuotsuse jõustumise momendiga - ex nunc.

Abielu maksvusetuks tunnistamise asjad allu-
vad abielusõlmimiskoha kohtule ⁴⁹⁾. Asja algatajaks,
nagu eelpool korduvalt mainitud, on tühise abielu
puhul abikaasad, prokurör ja asjasthuvitatud kol-
mandad isikud - vaieldava abielu korral aga ainult
abikaasad. Esimest protsessi võiksime nimetada
abielu maksvusetuks tunnistamiseks tühistamise
alusel ja teist - abielu maksvusetuks tunnistami-
seks vaieldavuse alusel. Viimast protsessi võivad
asjaosalised igal ajal lõpetada, esimest aga ai-
nult siis, kui üks abikaasadest juba surnud ⁵⁰⁾.

Pärast abielu lõppu (surma teel) võivad as-
jasthuvitatud isikud mõlemat protsessi edasi aja-
da ja isegi tühise abielu puhul protsessi alga-
tada ⁵¹⁾.

Abikaasa, hoolimata sellest, et ta alaealisu-
se või pillamise pärast on eestkostjalune, võib
iseseisvalt kohtus esineda ja volikirju välja an-
da ⁵²⁾. Abielu maksvusetuks tunnistamise asju aru-

49) TKS § 1356-2, p.1.
50) AS § 13, III lõige.
51) AS § 13, II lõige.
52) TKS § 1356-4.

tatakse kinnistel kohtuistungitel ja tühise abi-
53)
elu puhul võtab protsessist osa prokurör .

3. Lõppemise tagajärjed.

Vigane abielu, kuni ta pole kohtulikult tü-
hiseks deklareeritud, kannab kõigiti kehtiva
54)
abielu tunnuseid .Naine omab mehe perekonna-
nime ja riikkondsust. Sellest abielust sündinud
lapsed loetakse abielulisteks. Abielurikkumise
korral võib kannataja pool nõuda lahutust. Abi-
kaasad peavad elama koos. See abielu lõpeb, nagu
õiguspäranegi abielu, surmaga ja lahutamisega.
Teiste sõnadega - kõik õiguspärasele abielule
omased era- ja avalikõiguslikud tagajärjed seon-
duvad selle abieluga.

Kui säärane abielu on kohtulikult dekla-
reeritud tühiseks resp. maksvusetuks tunnista-
tud, siis lakkab ta produtseerimast õiguspära-
se abielu efekte. Need tagajärjed, mis ta on te-

53) TKS § 1356-7, 1356-8.

54) Vt. E.Ein, op.cit., lk.98. - H. Dern-
burg, op.cit., lk.65.j.

kitanud oma kestvusel, likvideeritakse seaduses ettenähtud korras.

AS § 18. alusel saab naine abielu maksvusetuks tunnistamisega tagasi oma endise nime. AS § 19. määrab laste saatuse; kohus otsustab kumma abikaasa juurde lapsed jäävad, kusjuures ta peab arvestama abielupoolte kokkulepet, laste soove ja eriti laste huvisid. Teiste tühistatud abielu tagajärgede korraldamise jätab Abieluseadus kehtiva tsiviilseaduse hooleks.

Õiguslike toimingute juures on tähtis hää usk. Seda tuleb mainida ka abielulepingu kohta. Ühe või mõlema abikaasa hääs usus sõlmitud vigast abielu nimetatakse doktriinis putatiivseks abieluks. Mõned teadlased jagavad ta ühekülgselt ja kahekülgselt putatiivseks abieluks . Esime-

55) E. Ein, op.cit., lk.97.: "Rohkem efekte saavutab aga tühine abielu siis, kui vähemalt üks abiellujatest ei olnud teadlik abielu tühisuses ta sõlmimise ajal. Säärast tühist abielu hüütakse doktriinis putatiivseks abieluks. Terminoloogilise täiendusena lubatagu nimetada säärast abielu ühekülgselt putatiivseks abieluks, kui üks pool

sel juhul on üks - ja teisel juhul mõlemad abikaasad bona fides.

Abielu maksvusetuks tunnistamisega mitteputatiivse abielu korral abikaasade varanduslik seisukord endistub. Kumbki abikaasa saab tagasi varanduse, mis ta abiellu kaasa toonud või isiklikult abielu kestel omandanud - ühiselt soetatud varandus jagatakse pooleks ⁵⁶⁾. Mitteputatiivsest abielust sündinud lapsed loetakse vallaslasteks ja nad ei päri isa vaid ainult ema järgi ⁵⁷⁾. Kolmandad isikud aga, kui nad olid bona fides, ^{võivad} oma varanduslikke nõudeid taotleda nii nagu kehtivagi abielu puhul ⁵⁸⁾.

Praktikas on sagedasem putatiivse abielu juht. Neid juhtusid suurendab veel asjaolu, et kohus ei suuda alati kindlaks teha abiellujate

polnud teadlik tühisusest, kahekülgselt putatiivseks - kui kumbki pool polnud teadlik*

56) vt. BES art. 117, 118.

57) vt. E. Bin, op. cit., lk. 98. - TSS eelnõu § 277 järele on vigase abielu puhul lapsed alati abielulised, vaatamata vanemate hääle või halvale usule.

58) vt BES art. 120.

mala fides't.

Putatiivsel abielul on kehtiva abielu mõju
59)
bona fides abikaasa resp. abikaasade suhtes .
Sellega on siiski liiga palju öeldud, sest juba
AS § 18 piirab seda ja annab naisele tagasi ta
endise nime vaatamata naise hääle või pahale usu-
le. Ka ei evi putatiivne abielu vallaslast legi-
timeerivat jõudu 60) . Küll aga putatiivsest abielust
61)
sündinud lapsed on alati abielulised . Viimaste
pärijaks ei saa olla see vanemaist, kes oli mala
62)
fides .

Kuigi putatiivsel abielul on kehtiva abielu

59) Vt. BES art. 117, II lause.

60) E. Ein, op.cit., lk. 103.: "...tühine abi-
elu, ka putatiivne, ei evi enne abielu sündinud
vallaslast legitimeerivat jõudu. Selle väite kin-
nituseks olgu toodud BES art. 148 ja art. 173."

61) ibid., lk. 107.: "BES teatavasti tunnis-
tab tühisest abielust sündinud lapse abieluliseks
ainult siis, kui vähemalt üks vanematest polnud
teadlik abielu tühisusest"

62) Vt. v. Bukovski, Svod graždanskikh uzako-
nenii gubernii pribaltiiskih, tom I, Riga 1914 ,
art. 147. ja kommentaar.

tagajärjed, on siiski abikaasade pärimisõigus problemaatiline. Mõningatel juhtudel oleks siin pärimisõigus absurdne ja teostamata, näit. bigaamia juhul, kus järele on jäänud kaks naist. Tuleb arvata, et putatiivne abielu ei anna abikaasadele pärimisõigust .
63)

Vaatamata mehe hääle või pahale usule on tal kohustus pärast abielu tühistamist naisele anda elatist, kui viimane oli sõlminud temaga hääs ususõigusvastase abielu ja ei oma isiklikku varandust .
Elatise saamise õigustus kustub, kui naine uuesti abiellub .
64)

Abielu maksvusetuks tunnistamine ei riku kõrvaliste isikute õigusi. Siiski teise poole kreditorid ei saa hääs usus abiellunu vastu esitada nõudeid, mis oleksid leidnud rahuldust õiguspärase abielu puhul.
65)

63) Vt. E. Ein, op.cit., lk. 104.j.

64) Vt. V. Bukovski, op.cit., art.119. ja kommentaar.

65) BES art.120

Nagu ilmnes, toob abielu maksvusetuks tunnistamine putatiivsuse korral soodustusi lastele - nad loetakse abielulisteks ja naisele (bona fides) - saab mehelt elatist. Ebasoodsalt mõjub ta aga kolmandatele isikutele - nad ei saa võlgniku bona fides abikaasa vastu esitada varanduslikke nõudeid ja mehele - kellele langeb sagedasti naise alimentimise kohustus.

Kõrgemal tasemel seisvad tsiviilkoodeksid, nagu meil TsS eelnõu, ei tee enam laste ja kolmandate isikute õigusi -, vaid ainult abiellujate eneste vahekorrad sõltuvaks abielu putatiivsusest.
